UWAGI

Względem Kommissyi Cywilno Woyskowych, od Zasiadaiącego w Kommissyi, z doświadczenia wynikaiące.

KOmmissye Cywilno Woyskowe Woiewódzkie i Powiatowe, wedle Ustawy rządowey trzeciego Maia, ze Strażą, i wszystkiemi Magistraturami Rządowemi połączone, każdey Magistratury Rządowey, są Urzędami Wykonawczemi, oprócz tego: Kommissyi Policyi, Woyskowey Oboyga Narodów, a Kommissyi Skarbowey Sądowniczey, w nie których iak dotąd okolicznościach, są pierwszemi Sądowniczemi Instancyami.

Uważaiąc zatym rzeczonych Kommissyi obowiązki, a z nich wynikaiące ustawiczne, i nie pospolite czynności, uważać ie należy, za Magistratury nie pospolite, składać się z Ludzi oświeconych, wiadomość rzeczy, do okoliczności, każdey Magistratury rządowey, stosowną maiących, powinne.

Kommissye Cywilno Woyskowe przy Nastaniu swoim, i pierwszym Wyborze Kommisarzów, składały się z Ludzi wielu takich, iakich do tey Magistratury, potrzeba było, i iakich iey zawsze mieć należy Gdy zaś z stopnia do Zasług Prawem przeznaczonego, na Seymikach w Miesiącu Lutym odeszłych pierwszego Wyboru Kommisarze awansowali, a było potrzeba na ich Mieysce, liczbę Kommissarzów Prawem oznaczoną Kompletować, okazał się zdatnych do tego Urzędu Obywatelów niedostatek, tak daleko; iż nie tylko ludzi bez wiadomości, naymnieysze Possessye maiących,

ale i

ale i zaledwo podpisać się umieiących, zapraszać, i za Komisarzów obrać przyszło; skład więc taki Kommissyi Cywilno-Woyskowych, Zamiarowi Ustawy Rządowey odpowiadać nie może: ponieważ tacy Komisarze, ani Exekwować swoiego Urzędu, ani awansować na Stopnie Prawem przeznaczone, bydź mogą sposobni.

Przyczyna trudności, do—stania Komissarzów zdatnych, ta: Poznawszy Obywatele zdatni, przez doświadczenie, Prace, czynności trudne, i uległość wszytkim Kommissyom rządowym, za swoie czynności z odpowiedzią, i udzielnie uważywszy odpowiedź w Trybunale (iako w Prawie Trybunał urządzaiącym opisano) ścisłą, iedni przeyśdź w obowiązki innych Urzędow, z Stopnia zasług im przypadaiących, postarali się; drudzy zaś, którzyby mogli wyszłych z Kommissyi Komisarzow, przez przyięcie na ich mieyscu Urzędow Komisarskich, swoią zdatnością zastąpić, woleli się wszelkiego stopnia zasługi, iako czczey obietnicy zrzec, niżeli obowiązki tak pracowite, trudne, i z uległością przy odpowiedzi przyiąć, A iako Kommissye Cywilno-Woyskowe, dla nie zwłoczney Exekucyi, zleceń Magistratur Rządowych, i bliskiey każdemu Sprawiedliwości, (w czym onę czynić im Prawo dozwala, i dozwolić może) w każdym Powiecie są koniecznie potrzebne; tak inaczey urządzone bydź powinny; może bydź więc proiektem:

Zeby Komisarze byli przyzwoicie płatni, na ich zaś opłacenie żeby zamiast Szelężnego płacono od Podatkow groszowe, i żeby Jurydyczne wszelkie z Kancellaryi Kommissyynych dochody, wedle Taxy Prawem przeznaczyć się powinney, ku temu zamiarowi były obrócone, a tak; Iżby Groszowe, Jurydyczne dochody, w całey Prowincyi Litewskiey składały ogólną Kassę, i Z niey Kommissarze Cywilno-Woyskowi, Regenci, Wice-Regenci, Manualiści, i dalsze potrzeby opłacane były: za takim Kommissyi Urzędzeniem, znaydą się ludzie tacy, iakich Kommissye potrzebuią.

Wybierać Komisarzow w każdym Woiewództwie, lub Powiecie, tylko po sześciu, z których trzech, ma zasiadać cały Rok, lub

ſub naymniey pół Roku, a trzech do zaſtępſtwa, (z przyczyn i przypadkow wynikać mogących) zoſtawać będzie gotowych, zaſtępca na mieyſce Komiſarza zaſiadać nie mogącego wezwany, Penſyą Kommiſarza którego zaſtępuie, czaſowi przez który zaſiadał w proporcyą przyſtoſowaną, wziąć powinien.

Ciż ſami zaſtępcy mogą bydź Kommiſſyi Rządowych, i Kommiſſyi tychże których będą zaſtępcami, wraz z Komiſarzami dawnieyſzemi, w Urzędzie Komiſarſkim iuż niebędącemi, a z ſtopnia zaſług do innych Urzędow nie przeſzłemi, Urzędem wykonawczym, do Exekucyi Dekretow, w Expedyowaniu Inkwizycyi Indagacyi, Rewizyi &c. przy oznaczeniu onymże za każdy dzień diurny, to ieſt dzienney nagrody, czyli z Kaſsy ogólney z którey Komiſarze będą opłacani, czyli od ſtron, z Inſtancyi których; czynić będą. Komiſarz przez zaſtępcę od zasiadania nie dla choroby uwolniony, równo z Innemi zaſtępcami do czynienia wſzelkich Exekucyi i Poſług wykonawczych należeć powinien.

Oprócz tego co z przepiſu Prawa do Kommiſſyi Policyi, Oboyga Narodów, a zatym i do Kommiſſyi Cywilno-Woyſkowych, iako pierwſzych Inſtancyi Policyi Ziemiańſkiey, należy: oprócz tego; wczym ſą Kommiſſye Cywilno-Woyſkowe, względem Kommiſſyi Woyſkowey Oboyga Narodow, pierwſzą wedle Prawa Sądowniczą Inſtancyą, ieſzcze przyłączyć można do Kommiſſyi, okoliczności naybliżſzey, i naykrótſzą drogą, Sprawiedliwość wymagaiące; Jako to;

Sprawy ſłużących, każdego Rodzaju, tylko: co ſię tycze nie opłacenia im zaſług, wyſłużonych, muſzenia onych do dalſzey ſłużby, oprócz tych którzyby tychże ſamych Panow, u których ſłużą byli poddanemi (i przeciwnie; o zawody które ſłużący, umowiwſzy ſię o ſłużbę; i wziąwſzy zadatki potym ſłużyć niechcą, albo też do kogo Innego w ſłużbę idą) czynić zwykli: tudzież ſkargi Panow względem ſłużących każdego Rodzaiu, ieżeliby Panowie zechcieli z onemi przychodzić do Kommiſſyi.

Sprawy Flisnikow na Spławach przeciwko kupcom, ich szafarzom, i przeciwnie.

Sprawy przeciwko Rzemieślnikom, Robotnikom wszelkim, za Kontraktami i umowami, którzyby Poddanemi niebyli (ponieważ poddani maią swoie zwierzchność, która z nich uczynić Sprawiedliwość, i onymże do szukania sprawiedliwości assystować może) i ktòrzyby nie pod Juryzdykcyą Miast wolnych zostawali. W przypadku by zaś Rzemieślnikowi poddanym będącemu, kontrakt lub ugodę zawieraiącemu, zwierzchność Dworna assystuiąca, na odpowiedanie w Kommissyi dozwoliła, i to na Piśmie czyli osobnym czyli tym samym Kontrakcie którysby był z Rzemieślnikiem uczyniony, wydała, wtenczas i Poddany do Kommissyi bydź może pozwany. Rzemieślnik zaś bądź iakikolwiek, o nieuczynienie sobie satysfakcyi, każdego, Juryzdykcyi Ziemiańskiey uległego, do Kommissyi; Juryzdykcyi Miast wolnych do Magistratu, pozywać może.

Sprawy ludzi wolnych, Grunta Rolnicze po wsiach za Kontraktami lub umowami trzymaiących, ktòrzyby do dalszego mieszkania po wyszłym ich mieszkaniu zamierzonym czasie, przymuszani, lub przez niedotrzymanie onymże Kontraktow, umow, skrzywdzonemi byli; tudzież i takich ludzi wolnych, którym by lat 20. zamieszkałości nie było wyprobowano a wyyście onym na inne mieszkania trudnione, zamieszkałość aktualnie przywięzywać będzie do Gruntu; Jeżeli żadnym, w ciągu lat 20. pismem wolność zamieszkałego poświadczaiącym, z strony onegoż, probować się niebędzie mogła.

Takowe wszytkie Sprawy Kommissye sądzićby mogły ostatecznie, któreby Złł: pol: 300. nie przenosiły; w Rzeczach zaś większey Importancyi zappellacyą do Kommissyi Policyi Oboyga Narodow.

Na Sprawy Kupieckie Handlowne, wszelakiego gatunku, nie wyłączaiąc żadnego gatunku ludzi; na Sprawy częstokroć na spławach przytrafiać się zwykłe, iako to, gdyby kto komu rozbił statek, Towary leśne, na Sprawy kradzieży rzeczonych Towarow, gwałtow, napadnień, pobicia, a przez to szkod, w Towarach naczyniach,

niach, do Spławow należących poczynionych Kommiſſye Sądem pierwſzey Inſtancyi bydź mogą, i sądzić o Zł: pol: 500. bez appellacyi, w rzeczach zaś większey Importancyi z appellacyą do Kommiſſyi Sądowniczey Komercyalney, którey w Litwie uſtanowienie ieſt Prawem zaſtrzeżone

Sprawy Depaktacyi Kupcow przez Officyaliſtow Skarbowych, z nakazem uczynienia Kupcowi nadgrody za krzywdę, przy odeſłaniu Officyaliſty, po ukaranie do Kommiſſyi Skarbowey Oboyga Narodow, a ieżeliby okazało ſię iż Kupiec pociągał Officyaliſtę niewinnie, Kupiec zaraz w Sądzie Kommiſſyynym za nieſłuſzne Officyaliſty wexe, ukaranym bydź ma, dlatego Kommiſſya Skarbowa O: N: czynione i wydawane, do sprawowania ſię przepiſy, dyſpozycye i urządzenia ſwoim Officyaliſtom, Kommiſſyom Cywilno Woyſkowym, w obrębie których ſą iakie cła, Exakeye, dla wiadomości Kommunikowaćby powinna,

Co do Regentow Komiſſyynych.

Wſzytkie powyżſze okoliczności i obowiązki Kommiſſyi, iako należą do Rezolucyi Komiſſarzow, tak takowe wſzytkie Rezolucye do opiſania w ſwoiey Formie i porządku należą do Regentow. Akta Kancellaryi Kommiſſyyney tak licznych i różnych, wedle okoliczności i związku z Magiſtraturami, Intereſsow, utrzymywać powinni Regenci; a zatym wſzytkich Magiſtratur Rządowych zlecenia, urządzenia i całą Regeſtraturę w tak porządnym składzie maią utrzymywać i o wſzyſtkim pamiętać, iżby w każdym czaſie i potrzebie i do każdego przypadku, Komiſſarzow mogli informować. Okazuie ſię ztąd oczywiście, iż obowiązki Kommiſſyynych Regentow z obowiązkami innych Subſelliow Piſarzow, Regentow nie ſą w porównaniu; ponieważ tamci ſamey tylko Prawney Formalności, w niezmiennym składzie, i zapadłych Sądowych ſentencyi utrzymuią Akta; co czynić im niemoże takiey Pracy i trudności; iak Regentom Kommiſſyynym: należy przeto wzgląd Regentom Kommiſſyynym na ich obowiązki i Prace, Sprawiedliwy; Iżby byli przyzwoicie płatni, (a co dotąd nie było, bo nie ſą w miarę prac ſwoich z Szelężnego nagrodzeni) Inaczey; tak trudno mieć będzie

dzie Kommiſſyom zdatnych Regentow; iak trudno ieſt teraz mieć zdatnych Kommiſſyom Komiſarzow.

Proiekta udzielne, doświadczeniem Wyexaminowane, iż by była Potrzeba one w Prawo zamienić.

Doświadczenie nauczyło iż zbiegi, Włocęgi z Woyſka Dezertery, dla nie Exekwowanego w łapaniu onych Prawa, wolnie przechodzą Woiewództwa, Powiaty, i ledwo czaſem który z akowych w trzecim lub czwartym Powiecie, bywa przytrzymany, do Kommiſſyi oddany; i lubo przytrzymanego wyznanie dalſzych Powiatow, Obywatelow, o przepuſzczenie, a wiele razy o ukrywanie, i pomoc do dalſzey ucieczki obwinia: iednak, ponieważ zbiegow, od Powiatu do Powiatu wozić dla oczney Weryfikacyi wyznania, nie można (bo ani na to, ani na żywienie onychże, Kommiſſye Funduſzu niemaią, przeto okazuie ſię potrzeba uſtanowić Prawo, iżby wſzyſcy którzyby ſię o przepuſzczenie zbiega z wyznania onego winnemi okazali, bąź naydalſzych Powiatow byliby Obywatelami, zapozwani do tey Kommiſſyi, do którey zbieg, oddany ſtawali, i wyrokom oneyże byli uległemi. Trud więc taki, i pociąganie do odpowiedzi winnych, czyniłyby Obywatelow w Exekucyi Prawa czułemi.

Uſtawiczna Dezercya Zołnierzy, i zadawanie ſobie Smierci to zabiianiem ſię, to topieniem ſię, w Regimentach oſobliwie takowych, która z werbunku wſzyſtkich, albo naywięcey, a nie z Kantoniſtow, maią ludzi, z tey iſtotnie dzieje ſię przyczyny; — Człowiek za Zołnierza zwerbowany, a częſtokroć gwałtownie, przez Kapitulacyą o ſłużenie pewnych lat, nieupewniony, i doświadczeniem podobnie Zawerbowanych, po lat kilkanaście ſłużących, abſzytu doſtać niemogących, iż ieſt wiecznym niewolnikiem przekonany, azarduie ſię na Dezercyą, albo wpada w Deſperacyą, i Smierć ſobie zadaie. — Dezertuiący, i niedościgniony, przy

ny, przy

ny, przynosi Regimentowi, co do utraty Człowieka, i co do utraty kosztu na Umundurowanie, szkodę. A Ponieważ tacy nayczęściey uciekaią za Granicę; przeto tak oni, iako i ci: co się zabiiaią, Szkodliwą w Kraiu czynią dopopulacyą. A nad to ten odgłos niewoli Zołnierza, tamuie w Ludziach do Zołnierstwa ochotę, okazuie się zatym, właśnie Koniecznością; iż dla Ludzi przez Werbunek w służbę Zołnierską dostaiących się nay dłuższą lat sześciu, a naykrótszą lat czterech determinować należałoby, Kapitulacyą, i nayuroczyściey oneyże dochowywać. Zołnierz Kapitułowany, ma nadzieię nie zawodną przyiścia czasu, w którym mu się ukończy nie przyiemna Służba, nie tak łatwo odważy się na Dezercyą, a tym barziey na zadanie sobie śmierci, zostaną zatym Regimenta bez szkody; Którą im dezercya czyni, Kray bez utraty ludzi, którą taż dezercya sporządza, ludzie do Zołnierskiey służby bez wstrętu, który im niewola wystawia. Y Zeby Kapitulowanemu Zołnierzowi Kontrakt Kapitulacyi na piśmie od Kommendy był wydawany, od Zołnierza do Akt Komissyynych bez płaty przyymowany, i wydawany i żeby Komissye Cywilno-Woyskowe skargę, Zołnierza, po wyszłey onemu Kapitułacyi o nieuwolnienie go przeciwko Kommendzie przyniesioną przyymowały, i sądziły, a Kommenda iżby pod naysurowszą odpowiedzią z swoiey Osoby Zołnierza po zaniesieniu skargi do Komissyi, chociaż by był za co winnym, niekarała, po zaszłym zaś Dekrecie względem uwolnienia, iżby Kommenda nie sama lecz wraz z Komissyą, Zołnierza winnego sądziła, i na karę, ieżeliby był winien, wskazowała; ponieważ inaczey częstokroć, prócz winy była Kommendy zemsta, i Zołnierz nieść skargi nie maiąc śmiałości, byłby iak pierwey niewolnikiem, i przyszłoby zatym to wszystko, co się teraz Praktykuie.